

A XIX. század második fele

Irta: Ajtay Endre.

Az 1848—49. évi szabadságharc megmutatta, hogy a huszár öntudatos magyar katona maradt a szigorú fegyelmű közös hadseregben is. Az előbbi fejezetben elég bizonyosságát látta az olvasó a huszár olthatatlan hazaszeretetének, a magyar ügyért való lelkesedésének, elszántságának és bátorságának. A huszár tudta, hogy mit kockáztat akkor, amikor a félelmetes hatalmú császár-király parancsát megszegi és szíve szavára hallgat. Mégis gondolkodás nélkül cselekedett. Szíve sohase volt másé, csak a hazájáé s a szabadságharcban — kardját és karját is hazájának ajánlotta.

Olyan természetes ez, hogy szinte fölösleges róla beszélni. Mit is tehetett volna mást, mint amit tett, hiszen magyar volt és — huszár.

A szabadságharc elbukott. A huszár lelkének nagy dilemmája „a király-e, vagy a haza“ — megszűnt, de a lélek fájdalmas hasadása csak lassan, igen lassan akart hegedni, mert az erősebb belátása, engesztelődése késett, egyre csak késett. Azok a hősök, kiknek egyetlen bűne az volt, hogy nem tagadták meg őseiket és magyar vérüket, életükkel fizettek ezért, vagy sokáig ették az önkéntes száműzetés keserű kenyerét.

Azért, ha lassan is, jórafordult minden. A férfikorba lépő nagy király bizalmát megint az ősi erénybe helyezte, békejobbot nyújtott, alkotmányt adott az erre mindenképpen méltó nemzetnek, melylyel azután hosszú uralkodásának ideje alatt nemcsak kibékült, hanem a lelkek gyökeréig érő barátságot is kötött. Nem csoda: a király és a nemzet egymáson kölcsönösen éppen elég megbecsülni valót találhatott.

A szabadságharc leverése után az ebben részt vett összes huszárezredek az ausztriai tartományok különböző helyőrségeiben újjászervezték és hadiállományra kiegészítették. A „Székely határőr huszárezredet“ 1581-ben, eddig viselt 11-es sorszámanak meghagyása mellett, sorozreddé szervezték át. Az 1849-ben horvátokból alakított 13. számú ú. n. „bandériális“ huszárezredből viszont dsidásrezredet szerveztek, így 1851 végén a cs. és kir. haderőnek már kizárólag sorhuszárezredek voltak, még pedig 12 ezred.

Szervezetszerű „tartalék huszárszázadai“ azonban egyelőre csak a szabadságharc alatt az olasz hadjáratban küzdő 5. és 7. ezrednek voltak. De ezek állománya sem érte el a szabályszerű fokot.* A többi tartalék huszárszázadok később azoknak a hadparancsnokságoknak területén alakultak meg, amelyből az ezredek legénységét sorozták.

Az 1851 július 27-én kelt rendelet, illetőleg az új lovassági szabályzat értelmében a huszárezred szervezete és létszáma a következőképpen alakult: ezredtörzs, 4 osztály, egyenként 2 századdal, (mely utóbbinak békében is fenntartandó 180 fő lovas-létszáma volt) és a tartalékszázad. Az osztályokat most már nem nevezték „ezredesi“ — „alezredesi“ — stb. osztálynak, hanem minden ezreden belül 1-től 4-ig terjedő sorszámmal jelölték meg.** — Ugyanigy a századokat és ezeken belül a szakaszokat is (1—8., 1—4.)

Az osztályparancsnok törzstiszt, a századparancsnok százados volt.

1852-től a tartalékszázad neve „társzázad“ lett. Ennek az volt a hivatása, hogy a tartalékosokat nyilvántartsa, háború esetén behívja, felszerelje és a harcra pótlásokat küldjön, továbbá, hogy az egész ezred számára az ujoncokat és a pótlovakat háborúban és békében biztosítsa.

Ez, a későbbi „pótszázad“ szerepét betöltő alakulat a kiegészítő-kerületben állomásozott.

Ugyanekkor a huszárezred állományát is újra szabályozták: a törzsnél 57 (10 ló), a tábori századoknál 227 (200 ló) s végül a társzázadnál 172 főt (143 ló) rendszeresítették, de béke idejére megengedték, hogy az alosztályoknak csökkentett létszáma legyen.

1854-ben a társzázadokat megszüntették és csupán egy depotosztagot tartottak meg, melynek létszámát egyidejűleg 53 főben szabták meg. Ezek az

*300 fő az 1848 május 28-án kelt rendelet szerint. A honvédseregben küzdő huszárezredeknek természetesen szintén voltak tartalékszázadai.

** Az alezredesi 1. század lett most az 1., az alezredesi 2. a 2., az ezredesi 1. a 3., az ezredesi 2. a 4., az 1. őrnagyi 1. az 5., az 1. őrnagyi 2. a 6., a 2. őrnagyi 1. a 7. és végül a 2. őrnagyi 2. a 8. század.

osztagok békében az ezredtörzs székhelyén állomásoztak, háborúban pedig a hadsereg háta mögött a tábori századok kiegészítéséről, pótlásáról gondoskodtak.

1859-ben, az osztrák francia-olasz háború alkalmából, magyar önkéntes lovas-csapatok szervezését rendelték el. Összesen 1 jászkun huszárezred

megszüntették, a fölöslegessé vált századokból ezt a két, mint eddig nevezték „13. és 14. önkéntes“ ezredet kiegészítették és később (1862-ben) 13., illetőleg 14. sorszámmal az állandó haderő huszárezredei közé sorolták. Már itt meg kell említenünk, hogy ez a két ezred 1867-ig a többitől eltérő ruházatot viselt.

Jászok 1859-ben.

(4 szd.) és 6 önálló osztály alakult. Az osztályok két századból állottak. Az önkéntes huszárcsapatok hivatása mint „legkönnyebb lovasságé“ különösen a biztosító- és felderítő-szolgálat ellátása volt. A szervezéshez a sorhuszárezredek adtak kisebb kereteket, a legénység többi részét önkéntes toborzással teremtették elő. A háború befejeztével ezekből a csapatokból állandó huszárezredek alakították. Ugyanebben az évben a huszárezredek 4. osztályát

1862-ben eszerint az állandó hadsereg huszárezredeinek száma 14 volt; ezek mindegyike 3–3 osztályra, vagyis 6–6 századra tagozódott. Háború esetén az ezred mégis csak 5 századdal vonult ki, mert az ezredparancsnok által kiválasztandó egyik század, pótszázadként otthon maradt. Az 1868 március 12-én kelt körrendelet a huszárezred belső szervezetében lényeges újítást hozott: a 6 századból álló ezred ettől kezdve, két osztályra tagozó-

dott. Minden ezrednek megvolt a maga pótuszáda, mely annak a főhadparancsnokságnak területén állomásozott, ahonnan az ezred ujoncait kapta.

Az említett körrendelet újból szabályozta a létszámot is, még pedig akként, hogy egy század békeállományát 136 főben (118 ló) szabta meg. Ugyanekkor a pótuszád keretállománya 23 főre (4 ló) csökkent.

1869-ben — a június hó 3-án kelt legfelsőbb elhatározással — a társzázadokat „kiegészítő-keret“-té keresztelték át; ezekből alakult mozgósítás esetén a „kiegészítő-század“. Utóbbi felállított egy „tartalékszázadot“ is. Ezek a tartalékszázadok adták azután háború esetén a törzslóvasságot, a vonatoknak fedezetet, megerősített helyekre védőrséget.

Nem tartozik ugyan szorosan ebbe a munkába, de azért megemlítjük, hogy ugyanekkor a haderő összes lovascsapatnemeit közös nevezőre hozták, vagyis megszüntettek minden különbséget a nehéz és könnyű lovasság között. A vértesezredeket már 1867-ben átalakították dragonyosokká, úgyhogy ez az 1869. évi rendelkezés tulajdonképpen már csak elvi jelentőségű volt, mert hiszen a vértesezredek átalakításával a valóságban a nehéz lovasság már 1867-ben megszűnt.

A fentebb már említett 1869-i legfelsőbb elhatározás a huszárezredek létszámát is újra szabályozta; a század létszámát 171 főre (149 ló) emelte fel. Ez a létszám azután mindvégig meg is maradt.

1873 október 1-ével a huszárezredek száma kétfelé szaporodott, még pedig akként, hogy a 10. dragonyos és a 10. dsidás-ezredet huszárezreddé szervezték át. Ezzel a sorhuszárezredek a cs. és kir. haderő kebelén belül elérték számbeli fejlődésük tetőfokát.

1871-től kezdve az ujonclegénység kiképzése és a pótlovak betanítása elvben a tábori századoknál történt, később résztvett ebben a munkában a kiegészítő-század is. A kiképzésnek a következő tavaszig okvetlenül be kellett fejeződnie.

Az egyes ezredekben az 1—5. század mindegyikéből 4—4 huszárt századutásznak képezték ki és ellátták 2—2 ács, illetőleg ugyanannyi földmunkásfelszereléssel. Minden ezred 6. századának 4. szakaszát ezredutász-szakasznak képezték ki. Ez természetesen hivatásának megfelelő felszerelést kapott, de amellettel teljes lovaskiképzésben részesült, fegyverzete és felszerelése azonos volt a többi huszáréval, résztvett azoknak gyakorlatain és csak teljes menetfelszereléssel történő kivonulás alkalmával vitte magával — a lóra málházva — utászfelszerelését.

Ezenfelül minden huszárezrednek egy tisztből és három altisztből álló, a tábori esendőrszolgálatban kiképzett járőre volt, mely azonban csak a

nyilvántartásban szerepelt és a valóságban csupán szükség esetén alakult meg.

1881-ben új ezredutász-szakaszokat szerveztek s ezeket közvetlenül az ezredtörzsnek rendelték alá. 1890-től e szakasz parancsnoka — egy alantos tiszt — is az ezredtörzs állományába tartozott. A 6. század ettől kezdve megint 4 szakaszból állott.

Együttal elrendelték, hogy a kiegészítő-keretek mozgósítás esetén 2—2 törzslóvasszakaszt állítsanak ki. Az ugyancsak a kiegészítő-keret által felállítandó tartalékszázadokat ettől kezdve lehetőleg nem alkalmazták törzslóvasságként, hanem hadsereg-, hadtáp-parancsnokságokhoz osztották be, vagy pedig, mint védőrséget, megerősített helyekre rendelték. Megengedték, hogy a kiegészítő-keretek — ha a háborús szükség megkívánja — második tartalékszázadokat is kiállítsanak; ezeket helyőrségi szolgálatra szánták.

1882-től kezdve a kiegészítő-századok az ezredtörzssel mindenkor egy helyen állomásoztak.

1890-től mindegyik ezred 2 altisztjét és 2 huszárt távírószolgálatra kiképezték; ezekből alakult az ezred-távíróosztály. Ugyanekkor a tábori esendőrszolgálatban kiképzendő altisztek számát 12-re emelték fel.

A tartalékszázadokkal ettől kezdve már csak a hadügyminiszter rendelkezhetett.

Mozgósítás esetén az ezredtörzsnek egy törzslóvasszakaszt, egy távírójárőrt, a pótkeretnek pedig egy pót- és tartalékszázadot, valamint egy törzslóvasszakaszt kellett kiállítania.

A lovasság számára 1897-ben kiadott szervezeti határozványok érintetlenül hagyták az ezred addigi szervezetét.

A hadialakulatot és a hadilétszámot ettől kezdve a „mozgósítási utasítás“ szabta meg.

Az ezredtörzs 11 tisztből, 23 legénységi személyből, 25 lóból (ebből 15 tulajdon ló) állott. Kebelébe tartozott az ezredes, ezredparancsnok, 1 al-ezredes és 1 őrnagy, osztályparancsnok, 3 segéd-tiszt (ezred és két osztály) az élmezőtiszt, az utászszerkesztő parancsnoka, 3 ezred-, illetőleg főorvos, kik közül a legidősebb az ezredorvosfőnöki tisztséget látta el, a két fiatalabb pedig osztályorvosfőnök volt, a számvivő-tiszt (százados, vagy főhadnagy), 1 főállatorvos, 2 nem lovasított őrmester, 2 szakaszvezető, mint távírársz, 2 egészségügyi segéd, 2 számvivősegéd, 1 kocsimester, 1 ezred- és 2 osztálytrombitás és végül 10 tisztizolga.

Az osztálytörzs a parancsnokból, az orvosból, az osztálytrombitásból és 2 tisztizolgaból állott.

A század egy 1. osztályú századosból, egy 2. osztályú századosból, 1 főhadnagyból (a 2. osztályú százados helyén főhadnagy is lehetett) 2 hadnagyból, 2 őrmesterből, 4 szakaszvezetőből, 12 tizedesből (ezek közül a 4 legfiatalabbnak karabélyá volt), 1 századtrombitásból, 4 járőrvezetőből, 122

lovasított és 13 nem lovasított huszárból, 1 számvivő-altisztból, 1 gyógykovácsból, 1 szíjgyártóból és végül 5 tisztiszolgából tevődött össze. Azoknál a századoknál, melyeknek állományába hadapród-tiszthelyettes (későbbi zászlós) is tartozott, a létszám egy fővel és egy lóval nagyobb volt.

A kötszer továbbszállítására mindhárom orvos 1—1 (kötszervivő) huszárt kapott; ezek megmaradtak századaik állományában. Fegyverzetük fentebb mondott beosztásuk alatt csupán a lovassági kardból állott, a kötszert a lóra málházták.

A kiegészítő-keret parancsnoka 1. osztályú

Huszár 1865—67.

A századoknál négy huszárt gyalogsági ásóval, kettőt pedig ácsszerszámokkal szereltek fel a leg-
elemibb utászmunkák elvégzésére.

Az utász-szakasz békeállománya az alábbiak szerint alakult: 1 főhadnagy, 1 szakaszvezető, 3 tizedes, 20 huszár, 1 tisztiszolga, 25 kincstári ló. Háborúban málhásló (a robbantóanyag hordozására) és 2 málhásló-vezető nem lovasított katona jött még ehhez.

százados volt. Ennek az alakulatnak állománya a következő volt: 1 főhadnagy (esetleg 2. osztályú százados), 1 hadnagy, 1 őrmester, 1 szakaszvezető; nem lovasítottak: 1 számvivő-altiszt, 3 tizedes, 2 járőrvezető, 11 huszár, 4 tisztiszolga, összesen 27 fő. Mivel azonban az új szervei határozványok a pótlovak idomítását, „vállalkozó“ lovak kiadását és utóbbiaknak fegyvergyakorlatra való berendelését szintén a kiegészítő-keret feladatává tették, 1 ör-

mestert, 2 tizedest, 1 gyógykovácsot, 36 huszárt és 48 kincstári lovat a fenti állományon túl, minden kiegészítő-keretnél létszám felett kellett vezetni.

A *tisztikar kiegészítéséről* és helyzetéről az előbbi fejezetek bőséges felvilágosítása után az alábbi változásokról kell megemlékeznünk.

Az 1851 július hó 27-én kelt rendelet, illetőleg az ugyanakkor kiadott „Kiképzési szabályzat a lovasság számára“ című szolgálati könyv határozványai értelmében minden osztály élén törzstisztnak kellett állnia. Ezért az ezrednél beosztott törzstisztek számát 2-ről 3-ra emelték fel. Így az eddig a valóságban rendszerint százados által vezényelt „ezredesi“-osztály élére is törzstiszt kerülhetett. Egyidejűleg megszüntették az „ezredesi“- „alezredesi“- „őrnagyi“-osztály elnevezést s helyette az osztályokat 1—4. sorszámossal látták el. Ez azzal a következménnyel járt, hogy ha a 4. osztály parancsnoka történetesen előlépett alezredeké, osztályától nem kellett megválnia, hogy esetleg más ezred kötelékében „alezredesi“-osztályt vegyen át.

1852-ben a gyalogsághoz hasonlóan a lovaságnál is rendszeresítették a 2. osztályú alhadnagyi rendfokozatot. Ugyanekkor a „2. osztályú századosok“ számát osztályonként egyre csökkentették. 1853-ban átmenetileg megszüntették a 2. osztályú századosi rendfokozatot.

1857-ben háború esetére minden ezredben élelmező tiszti állást rendszeresítettek. Ugyanakkor egy ezredorvost, 1 fő-, 2 sebész és 3 alorvost osztottak be minden ezredhez. Az eddigi főgyógykovács és gyógykovács helyett mindegyik ezred 1 főállatorvost, 2 állatorvost és 2 alállatorvost, tehát az állatgyógyászatban képzetesebb személyeket kapott.

1862-ben — mint már mondtuk — az osztályok számát 2-re szállították le (6 század), így az ezrednek törzstiszt-szükséglete 2-vel megcsappant. Az időközben újból rendszeresített 2. osztályú századosok (minden ezrednél 3 ilyen volt) a törzs állományába tartoztak és az ezredparancsnok rendelkezett velük belátása és a szolgálati szükség szerint.

Minden ezrednél csak egy lobogót hagytak meg s így zászlótartó is csak egy kellett.

1867-ben megszűnt az 1. és 2. osztályú alhadnagyi rendfokozat és helyébe az alhadnagy lépett. 1869-ben azonban az alhadnagyi rendfokozat megjelölés egyáltalán megszűnt, hogy helyet adjon a „hadnagy“-nak. A lovastisztek alezredestől lefelé külön állománycsoportot alkottak s az ezredtulajdonos jogainak megszüntetése óta (1867) a tiszteket a király nevezte ki és léptette elő, az altiszteket pedig változatlanul továbbra is az ezredparancsnokok. Az ezredhadbírótság megszűnt; teendőit magasabb parancsnoksághoz beosztott hadbírók lát-

ták el; így az eddig az ezredtörzs kötelékébe tartozó hadbíró és foglár, valamint a lelkészi szolgálat átszervezése következtében a lelkész is, elkerült az ezredtől.

1868-ban a 2. osztályú századosi rendfokozatot az ezrednél megszüntették. A század tisztikara ekkor az 1. osztályú százados, századparancsnokból, 2 fő- és 2 alhadnagyból, valamint 1 tisztjelöltből (később hadapródtiszthelyettes) állott. A huszárezredektől egyidejűleg elvették az 1862-ber még meghagyott utolsó lobogót is, úgyhogy zászlótartókra már egyáltalán nem volt szükség. Az élelmező tisztet, ki — mint tudjuk — 1857-től csak háború esetén került állományba, most béke idejére is rendszeresítették.

1880-ban a kiegészítő-keretnek eddig 1. osztályú százados által betöltött parancsnoki tisztét az állományban lévő főhadnagyra ruházták s beosztottak a kerethez még egy hadnagyot is. Elrendelték, hogy minden ezred megint négy 2. osztályú századosot vezessen állományában; ezek — ha csak nem voltak ideiglenesen századparancsnokok — mint szakaszparancsnokok szerepeltek. A főhadnagyság számát viszont négyvel csökkentették, úgyhogy 4 századnál ezentúl csak egy-egy főhadnagy maradt az állományban.

A hadapródavatás rendszere is megváltozott. 1867-ig a tiszti sarjadék zöme az ezrednél nevelkedett hadapródokból állott; katonai nevelő- és képző-intézet u. i. csak kettő volt: a wienernerustadi Mária Terézia-akadémia és a wieni műszaki akadémia, ezekből pedig annyi tiszt se került ki évente, hogy minden ezrednek legalább egy jutott volna. Ezért a hadvezetőség az 1866. évi hadjáratok után elhatározta, hogy a tiszti sarjadéknak a csapatnál történő kiképzésére ezentúl nagyobb gondot fordít. Elrendelte, hogy az „ezred-hadapródiskolák“ helyett „hadosztály-hadapródiskolákat“ állítsanak fel. Ezekbe azután a megfelelő előképzettségű ifjakat felvételi vizsga alapján vették fel.

A hallgatónak az iskola elvégzése után eleinte „tisztjelölt“, 1869-től kezdve azonban ismét hadapród volt a neve. A századnál a legidősebb hadapród tiszti szolgálatot teljesített, ezért kinevezték „hadapród-tiszthelyettesé“. A kinevezés joga előbb a hadügyminisztert illette, de később az ezredparancsnokra szállt. 1870-ben hadapródiskolákat szerveztek a hadosztály-iskolák helyett. A hadapródiskolába betöltött 17 éves hallgatókat vettek fel, akiket csapattestüknél előzőleg katonává felavattak. Ezek már a század létszámába számítottak s az iskolában elért eredményhez képest, mint hadapród — címzetes — tizedesek (szakaszvezetők vagy őrmesterek) kerültek ki. A legkiválóbbakat — az egész hadseregben összesen hármat — a hadügyminiszter egyenesen hadapródtiszthelyettesé, sőt *hadnagyá* is kinevezhette.

1889-től 4 középiskolai osztályt végzett 14—16 éves ifjakat vettek fel növendekül és ezeket az iskola sikeres elvégzése után avatták fel a hadseregbe. 1881-ben a hadaprodtiszthelyettesek számát, kikből eddig minden századnál volt egy, ezredenként egyre csökkentették; ehelyett minden századnál még egy lovasított őrmesteri helyet rendszeresítettek.

Főntos újítás volt az 1868-ban meghonosított *egyévi önkéntesi* intézmény, melyet a honvédségnél csak 1883-ban rendszeresítettek. Ez az intézmény *tartalékos tiszti* sarjadék kiképzésével biztosította háború esetére a csapatok tiszti szükségletét. A közös lovasságnál csak saját költséges önkéntesek lehettek; a honvédlovasságnál államköltségesek is voltak.

Az *altisztkarban* is történt néhány gyökeres újítás. 1852-ben az ezredtörzs állományában már ezredpuskaműves, szabó, szíjgyártó és nyerges is szerepel. 1869-től a századoknál a gazdaszat-közigazgatási szolgálatot ellátó altiszteket „számvivő-őrmesternek” nevezték. 1857-ben a lovasságnál is rendszeresítették a „szakaszvezetői”, 1859-ben pedig a „járőrvezetői” (a gyalogságnál őrvezető) rendfokozatot.

Meg kell még említenünk, hogy 1869-ben megengedték, hogy az ezredek minden hiányzó hadapródtiszthelyettes helyébe eggyel több őrmestert vezessenek állományukban.

1868-ban eldelték, hogy a közlegényt — az egész haderőben — önözzék és a huszárságnál „közlegény” helyett „huszár”-nak szólítsák.

A *ruházat, felszerelés és a fegyverzet* fejlődése tekintetében — helyszűke miatt — kénytelenek vagyunk képeinkre utalni s csupán a legfontosabb változásokat soroljuk fel.

1848-ban a huszárok atillát kaptak, a csákó kisebb és tetszetősebb alakú lett. A vörös nadrágos zöld huszárok eltűntek. Az ezredek fele sötét, a másik fele világoskék ruházatot kapott. A csákók színeiül a vörös, a fehér és a zöld szerepeltek. Bizonyára nem véletlen, hogy a huszárok megkülönböztető színeiül a magyar trikolor alkotó színeit vették. 1863-ban a csákó helyett az összes huszárezredek számára azt a tetszetős magyaros kucsát rendszeresítették, melyet eddig az „önkéntes” (1862 óta 13. és 14. sorhadi) huszárezredek viseltek. 1860-ban minden igyekezet a díszes huszár-ruha egyszerűsítésére irányult: megszüntették a tarsoly, a díszes csótár viselését, sőt később a magyaros deréköv hordását is. Igaz, hogy mindezeknek a cikkeknek nem sok gyakorlati értékük volt, de az igazi magyar huszárhoz éppen annyira hozzátartoztak, mint a legfontosabb felszerelési cikkek. És érdekes, hogy mialatt a magyar huszárt ezektől a szép díszektől megfosztották, az idegen tük. Az atillát és a mentére egyszerűbb zsinórzat

Huszárok 1866.

ték. Az atillára és a mentére egyszerűbb zsinórzat került. Odáig mentek a takarékoskodással, hogy húsz évig (1871—1891) a legénységnek egyáltalán semmiféle atillát nem adtak. Ezt a ruhadarabot ezalatt csak tisztek viselhették, de ezek is csak soron és renden kívül.

1867-ben az egész lovasság vörös nadrágot és ugyancsak vörös táborig sapkát kapott. 1873-ban a huszárság számára a kucsma helyett újból a csákót rendszeresítették.

1850-ben az egész lovasságot — beleértve az altiszteket is — pisztoly helyett 1850-es mintájú *karabéllyal* szerelték fel. A következő évben azonban az altisztek megint — újrendszerű — pisztolyt kaptak. 1852-től a huszár a karabély mellett még pisztolyt is, tehát kétféle kézi lőfegyvert hordott. Ugyanez volt a helyzet az altisztekkel, csak hogy ezeknek (1857-ig) két pisztolyuk volt. 1855-ben új Lorenz-rendszerű — karabéllyal látták el a lovasságot. 1859-ben megint újrendszerű vontesövű pisztolyt rendszeresítettek. 1860-ban átmenetileg megszűnt a karabély használata, úgyhogy a huszárnak csupán egy pisztolya volt. 1869-ben a király — mint tudjuk — (június 27-én kelt legfelsőbb elhatározás) elrendelte, hogy ezentúl az összes lovasnemeket egyöntetűen alkalmazzák. Ennek következtében fokozatosan az összes lovasnemek egyforma lőszerszám használatára tértek

át és valamennyi lovasnem egyforma kardot kapott. A haderő lovasságának legénységét „Wernld-rendszerű“ hátultöltő karabélyokkal látták el. Az altiszteket, még pedig a lovasítottakat és a nem-lovasítottakat egyaránt (kivéve a gyógykovácsot, a század-szíjgyártót) hátultöltő pisztollyal akarták felszerelni, de ez az elhatározás már nem valósult meg az egész vonalon, mert 1871-ben a revolvvert rendszeresítették és ezt osztották ki az eddig még igen sok ezredben használt előltöltő pisztolyok helyett.

Az osztrák-porosz hadjáratot követő számos újítás idejében (1867—1871) rendszeresítették az egész lovasság számára a vörös csizmanadrágot, a huszárságnál a magyar csizmával, a barna köpenyt álló gallérral és csuklyával (ezeket 1881-ben eltörölték és helyükbe a mindvégig használt lehajtható köpenygallér lépett), a tiszteknél a vörös szegélyű fekete (tulajdonképpen „kékszürke“) szalon-nadrágot és egyúttal megszüntették a bőr-betétes lovagló nadrághuzat hordását. A szalon-nadrág viselését azonban csak szolgálaton kívül engedélyezték. Ugyancsak megszüntették a lovas-tiszteknél a derékövet s ehelyett a vállon keresztben, aranyozott bőrszíjon lógó tölténytáskát (ú. n. cartouche) rendszeresítették. Ettől kezdve a legénység nem a bal vállára, hanem a derekára erősített bőrszíjon viselte tölténytáskáit. A derékszíj a legénységnél — miként a tiszteknél a kartus — egyúttal szolgálati jelvény is volt.

1890—1891-ben az egész lovasság ismétlődő karabélyt kapott, de ezt nem sokáig használta, mert később ugyanennek az ismétlődő karabélynak tökéletesített, 1895-ös mintája került kiosztásra és huszárajaink ezzel vívták meg a világháborút. Nem sokkal a világháború kitörése előtt megalakultak a lovasságnál is az első géppuskás osztagok.

Szóljunk néhány szót a huszár hűségese pajtásáról, kiegészítőjéről, a lóról is. A huszároknak általában kisebb könnyű lovaik voltak, az a fajta, melyet Magyarországon ma is „huszár“-lónak neveznek. Ellentétben a többi lovasnemeknél dívó szokással, a huszároknál a lovak színére vonatkozó szabályok nem voltak. A huszárló eredetileg bármilyen nemű is lehetett. A XVIII. század közepén azonban méneket már nem vásároltak, 1768-tól pedig kimondták, hogy huszárló csak herélt lehet. Később (a XIX. század elején) kancák beszerzését újból megengedték. A tisztilovakra nem vonatkozott ez a megszorítás. A tisztek a XIX. század második feléig, különösen díszkivonulásokkor és ütközetekben, előszeretettel használták szürke mént. A beszerezendő lovak testmagassága tekintetében a kincstár időnként változó igénnyel lépett fel: 1781-ben a legkisebb lómagaságot 152, 1869-ben pedig 155 cm-ben szabta meg. A világháború előtt a ló megkívánt magassága 158—162

cm. volt. A ló ára sűrűn változott és természetesen fölfelé törekedett. 1860-ban egy kincstári lóért 150—170, 1870-ben 200, a múlt század végén pedig már 300—325 forintot fizettek. A vásárlást a XIX. század derekától kezdve pótlovazó bizottságok végezték.

Néhány szót akarunk még mondani a lovas-ezredek zenekaráról is. A legelső szervezetszerű zenekarral a lovasságnál 1807-ben találkozunk. Már sokkal előbb volt ugyan minden ezrednek zenekara, de ezeket az ezredtulajdonosok, hogy úgy mondjuk, „uri passzióból“, saját költségükön tartották. A zenészek csupa szürke „jambor öreg párakon“ ültek, melyeket a zene hangja nem zavart abban, hogy a hangszerével elfoglalt lovas irányítása nélkül is igazodva, nyugodtan haladjanak. A lovas-zenekarok csak rézfúvó- és ütő-hangszereket használtak. A zenészek minden megkülönböztető jelvény nélkül viselték ezredük egyenruháját. Eleinte a lovaszenekar zenészeinek létszáma 8 volt, 1851-ben ezt a létszámot 24 főre emelték fel. Kezdetben több ezrednek volt egy közös karmestere, a XIX. század derekán azonban már minden ezred külön karmesterrel díszkedhetett. 1867-ben, a haderő átszervezése alkalmából a gyalogságot kivéve, minden fegyvernemnél megszüntették a zenekarok tartását, de némelyik huszárezred azért zeneértő legénységi tagjaiból ezután is alakított zenekart.

A harcmodról csak annyit mondhatunk, hogy a huszár a cs. és kir. hadsereg kebelében mindinkább kötött szabályok és formák közé szorult. A felderítés, hírszerzés és az összeköttetés ellátása mellett legfőbb harci tevékenysége a kétsoros zárt tömegben végrehajtott lovasroham volt. A régi magyaros hadviselési módtól, melynek összetevői a leleményesség és az önálló, gyors cselekvés voltak, így mindjobban el kellett távolodnia s ez bizony az ügynök sokszor igen nagy hátrányára volt. Sokszor megtörtént, hogy a szárnyak védelmére rendelt huszárságnak a legszebb győzelmi alkalmakat tétlenkedve, el kellett szalasztania.

Edelsheim báró ezredes, a híres 10-es huszárok parancsnoka volt az egyedüli, aki a huszároknak több önállóságot követelt. Ugyancsak ő volt az, aki ezredében az 1850-es évek végén az ügynökben való menetelést meghonosította. Addig a lovasság csak lépésben és lehetőleg éjjel menetelt. A felváltva alkalmazott ügynök és lépés — 20 perc ügynök, 5 perc lépés — könnyebbséget jelentett, különösen, ha a csapat forró napon menetelt.

A Monarchiának a XIX. század második felében öt nagy háborúja volt: 1859-ben és 1866-ban Itália, 1864-ben pedig Dánia ellen viselt győzelmes hadjáratot; 1866-ban Poroszországgal vívott nagy harcában azonban alulmaradt; 1878-ban csapatai-

nak egy része rövid, de igen véres, nehéz harc árán megszállotta Boszniát és Hercegovinát.

Hogy huszárjaink mindezekben a hadjáratokban nevükhöz és multjukhoz méltóan megállták helyüket, azt az adományozott tiszti- és legénységi kitüntetések feltűnően nagy száma bizonyítja.

kormány Schleswig-Holsteín tartományokat Dániába akarta bekebelezni. Mivel szándéka a porosz és osztrák szövetséges hatalmak érdekeibe ütközött, 1863 végén mindkét állam egy-egy hadtestet küldött a dánok ellen. A szövetséges haderők főparancsnoka Wrangel német vezértábornagy lett.

Nádasdy-huszár 1900.

Mi itt csupán néhány valóban huszáros epizódot írunk le, melyek 1864-ben, messze nyugaton játszódtak le nemzetünk és a huszár név újabb dicsőségére.

IX. Keresztély uralomrajutása után a dán

Az osztrák (VI.) hadtest Gablenz altábornagy parancsnoksága alatt 1863 december havában gyülekezett Hamburgban. Ereje négy gyalog- és egy lovasdandárból állott. Ez utóbbiban a magyar lovasságot a 9. számú Lichtenstein-huszárezred kép-

viseli. A huszárokat a hadműveletek elején a gyalogdandárok között osztották fel. A 2., 3. és 5. század a Gondrecourt-dandárhoz, a 4. század a Nostitz-dandárhoz, végül a 6. század Tomas-dandárhoz került. (Az ezred 1. százada az akkori békeállomáshelyén, Pardubitzban maradt vissza).

A hadtest 1864 február 1-én Rendsburg mellett lépte át a schleswigi határt. A dán hadsereg a szövetséges erők előnyomulásának hírére a Schleswig várostól délre még a IX. században épült sáncvonal, — az úgynevezett Dannewerk — mögé húzódott vissza és maga előtt Jagel és Ober-Selk helységek magasságában erősebb különítményeket helyezett el. Az első nagyobb olyan ütközetre, amelyben a huszárok is résztvettek, február 3-án került a sor.

E napon a Gondrecourt-dandárhoz beosztott 2. század 4. szakasza — míg a dandár zöme Ober-Selk irányába nyomult elő — a Benedek Sándor ezredes parancsnoksága alatt Jagel felé támadó kassai 34. gyalogezred első zászlóaljának harcaiban működött közre.

Igazi huszáros hadakozásra azonban csak akkor nyílt alkalom, amikor a dánok 6-ára virradó éjjel állásukat kiürítették és Flensburg felé visszavonultak. A szétszórt huszárszázadok ekkor Schleswigtól északra egyesültek s az ellenséget üldözve, annak utóvédjét több ízben csatára kényszerítették.

Az üldöző huszárezred élén Krenosz szá-

zados lovagolt a 3. század felével. Beosztott tisztjei Uhde főhadnagy és Rövidi Maxon hadnagy voltak. A huszárok Oversee-től délre a tükörsimára fagyott jeges úton majdnem kétszerakkora ellenséges dragonyos osztaggal ütköztek össze. Bevágásuk után a dragonyosok megfordultak s a huszárok a velük egyirányban vágózó ellenség sorai között hatalmas kaszabolásba fogtak. A Maxon hadnagy közelében tartózkodó Burkus őrmesterből kirobbant a huszárvirtus. A szokásos huszárvezényszavakat ordítva, egymásután osztogatta hatalmas csapásait és a hadakozás hevében odakiáltott parancsnokának: „Hadnagy úr, tessék nézni, ez kell a magyar huszárnak!“ A harc tüze a huszárokat annyira magávalragadta, hogy egyszerűen csak az ellenséges gyalogság gyűrűjébe kerültek. Ekkor sem veszítették el hidegvérüket, hanem elszántan keresztülvágták magukat. Ez alkalommal a legénység közül Burkus őrmesteren kívül Lantos, Dombi, Botos, Janics, Német, Bednarik és Pósa tizedesek, illetőleg közhuszárok tüntették ki magukat.

Az egyik kopenhágai ujság többek között a következőket írta erről a kisebb harcjelenetről: „... míg dragonyosaink egyet vágtak, a kis fürge magyarok apró lovaikon tízszer is lecsaptak. Csodálatraméltó bátorsággal harcoltak.“

Az ellenség ugyanezen a napon még Oversee közelében fejtett ki szívósabb ellenállást. Gablenz altábornagy, aki az üldözésre rendelt huszárokat

Rövidi Maxon hadnagy, huszárszakaszával. Jobbra tőle Burtus őrmester.

személyesen vezette, ez alkalommal az ellenséges tüzérseget rohamoztatta meg. A huszárok közeledtére a dán ütegek eltűntek és helyettük az egyik alkalmas terepre elrejtőzött gyalogság meglepetésszerű tüze fogadta a rohamozókat, akiket egy átgázolhatatlan mélyedés is visszavonulásra kényszerített.

Másnap, február 9-én a kimerült és érzékeny veszteséget szenvedett huszároktól a poroszok vették át az ellenség üldözését. A két hadsereg tovább északnak nyomulva, február vége felé érte el a dán határt. Mivel a dán kormány Schleswig elcsatolását még mindig nem akarta hivatalosan elismerni, a szövetséges hadak vezérei elhatározták, hogy dán területre törnek. Ez Kolding mellett március 8-án történt meg. A huszárok újból szétszórva, az egyes dandárok kötelékében vonultak előre.

Március 12-én az egyik oszlop elővédjét ké-

együtt az erőművek szokásos kémszemléjére indult. A huszárok egy Igum nevű falun át előrelovagoltak s mivel annak túlsó szegélyén semmi különösét nem észleltek, ugyanazon az úton visszautettek. Ekkor azonban a faluban 20—30 dán gyalogos állotta útjukat. A huszárok kardot rántottak és keresztülvágták magukat. Már majdnem kimentek a veszélyből, amikor a falutól kb. 500 lépésre Kovács közhusár alól kilőtték a lovát. Süttö visszafordult és épp akkor ért pajtásához, amikor az ellenség már közvetlen közelükbe jutott. A huszártizedes lehajolt nyergéből és bajtársát eleinte kézenfogva vonszolta el a veszélyes helyről. Amikor Kovács, aki esés közben maga is megsérült, a futásban kifulladt, Süttö leszállt lováról s bajtársát felültevve, kengyelszíjjal a kezében maga szaladt lova mellett. Süttö tizedes e tettéért az ezüst vitézségi érmet kapta.

Harcjelenet 1864.

pező 6. huszárszázadtól kiküldött kisebb járőr (Rucska és Illinitzky huszárok) ellenséges dragoñosok fogságába került. A huszárok természetesen nem tudtak beletörődni sorsukba. Egyik alkalmas pillanatban kereket oldottak. Menekülésük közben széles mocsaras patakba gázoltak, melyből Rucska nem tudott kivergődni, Illinitzky ellenben szerencsésen kiszabadult és egy rekvirált parasztlovon bevonult századához.

Az osztrák csapatok március 15-én közvetlen a tengerpart mellett fekvő nagyobb erőd, Fredericia alá vonultak. A várat körülzárták és rendszeres ostromhoz láttak. Ez idő alatt egy megkapóan szép, bajtársias huszártett ment végbe. A 9-es huszároknak az ostromló csapatokhoz beosztott 4. századából április 2-án két huszár — Süttö tizedes és Kovács közhusár — egy gyalogos járőrrel

Április 29-én, az erődnek az ellenség által történt kiürítése alkalmával Bóth és Hermann huszártizedeseket Pejácsevich ezredes a vár körüli helyzet felderítésére előre küldte. Ugyanekkor a vár alatti csapatok is megindultak. A gyalogosok a szükséges óvatossági intézkedések mellett, biztosított menetben, vigyázva közeledtek az erődhöz. Odaérve, legnagyobb csodálkozásukra Liechtenstein-huszárokat pillantottak meg az öles várfalakon. A huszárok u. i. a várkaput eltorlaszolvatallták, leereszkedtek a várfalak tövében lévő mély árokba, megmászta a meredek falakat s parancsnokukat így biztos hírral fogadták.

Az év november 15-én létrejött békekötésig a huszárok a félsziget északi részét is bekalandozták, mindenütt hírt és dicsőséget szerezve a magyar névnek.